eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

What it is and who it is for]. https://nus.org.ua/2022/11/02/indyvidualna-osvitnya-trayektoriya-ta-indyvidualnyj-navchalnyj-plan-shho-tse-i-dlya-kogo/ [in Ukrainian].

12. Natsionalnyi universytet “Odeska politekhnika” [Odesa Polytechnic National University]. (2023). Metodychni rekomendatsii dlia zakladiv vyshchoi osvity: Inkliuziia osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v osvitnii protses [Methodological recommendations for higher education institutions: Inclusion of persons with special educational needs in the educational process]. https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/node_int_progs/01_ua_metod_d_4_2.pdf [in Ukrainian].

13. Pakki, M. S., Vorona, V. O., Chervona, L. M., & Nashynets-Naumova, A. Yu. (2025). Osvitnii dyzain: navchalnyi posibnyk [Educational design: Study guide]. Kyiv. [in Ukrainian].

14. Poroshenko, M. A. (2019). Inkliuzyvna osvita: navchalnyi posibnyk [Inclusive education: Textbook]. Kyiv. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf [in Ukrainian].

15. Pro osvitu: Zakon Ukrainy № 2145-VIII. (2021). Redaktsiia vid 10 lypnia 2021 [On Education: Law of Ukraine No. 2145-VIII]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 [in Ukrainian].

16. Tsentr hromadskoho zdorov’ia Ministerstva okhorony zdorov’ia Ukrainy [Centre for Public Health of the Ministry of Health of Ukraine]. (n.d.). Inkliuziia v osviti – tse pro rivnyi dostup i perevahy dlia vsikh uchasnykiv osvitnoho protsesu [Inclusion in education is about equal access and benefits for all participants in the educational process]. https://phc.org.ua/news/inklyuziya-v-osviti-ce-pro-rivniy-dostup-i-perevagi-dlya-vsikh-uchasnikiv-osvitnogo-procesu [in Ukrainian].

17. European Commission. (n.d.). Web Accessibility Directive – Standards and harmonisation. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/web-accessibility-directive-standards-and-harmonisation [in English].

18. European Higher Education Area. (2024). Inclusive and connected higher education. https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education [in English].

19. UNESCO. (n.d.). Empowering youth to shape education policy. https://www.unesco.org/en [in English].

20. United States Environmental Protection Agency. (n.d.). Learn about Section 508 and digital accessibility. https://www.epa.gov/accessibility/learn-about-section-508-and-digital-accessibility [in English].

УДК 376.1-056.263-053.5:37.064.3-047.44

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

Лілія Руденко,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної психології
E-mail: l.m.rudenko@udu.edu.ua
ORCID ID://orcid.org/0000-0003-1655-5708

Liliia Rudenko,
Doctor of Psychology Sciences, Professor,
Head of the Department of Special Psychology

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Київ, Україна
вул. Пирогова, 9, Київ, 01601, Україна

Dragomanov Ukrainian State University
Kyiv, Ukraine
Pirogova str. 9, Kyiv, 01601, Ukraine

Оксана Круглик,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри сурдопедагогіки та
сурдопсихології імені Миколи Ярмаченка
E-mail: o.p.kruhlyk@udu.edu.ua
ORCID ID://orcid.org/0000-0002-9632-6579
Researcher ID: AHB-3377-2022

Oksana Kruhlyk,
PhD in Education Sciences, Associate Professor,
Head of the Mykola Yarmachenko
Department of Special Education and
Psychology (Hearing Impairments)

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Київ, Україна
вул. Пирогова, 9, Київ, 01601, Україна

Dragomanov Ukrainian State University

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

Kyiv, Ukraine
9, Pirogova str., Kyiv, 01601, Ukraine

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ СЕНСОРНИМИ ТРУДНОЩАМИ СЛУХОВОЇ ФУНКЦІЇ ПІД ЧАС ПЕРМАКРИЗИ

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR ENSURING INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF YOUNG SCHOOLCHILDREN WITH FUNCTIONAL SENSORY HEARING DIFFICULTIES DURING A PERMACRISIS

Анотація. У статті розкрито інноваційні наукові підходи до розв’язання актуальної проблеми спеціальної педагогіки та психології, пов’язаної із деструктивним впливом тривалих суспільних викликів на соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами. Мета статті полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні й визначенні комплексу організаційних та виховних чинників, що забезпечують ефективну підтримку і розвиток міжособистісної взаємодії молодших школярів із сенсорними порушеннями слуху в межах навчального уроку як ключової форми освітнього процесу в спеціальному закладі освіти. Методи дослідження охоплюють системний аналіз сурдопедагогічної та психологічної літератури, цілеспрямоване педагогічне спостереження за комунікативною активністю учнів, бесіди з фахівцями, а також моделювання адаптивного освітнього середовища. Новизна процедури дослідження полягає в інтеграції кризово-динамічного компонента у класичну структуру проєктування навчальних уроків. З’ясовано, що чинники тривалого психосоціального стресу та хаотична зміна форматів навчання блокують комунікацію здобувачів, викликають високу тривожність та дезорієнтацію через неможливість локалізувати звуки небезпеки.

У статті науково обґрунтовано три взаємопов’язані психолого-педагогічні умови, що трансформують урок у простір психоемоційної стабілізації та інтенсифікації розвитку особистості. Перша умова охоплює створення емоційно-безпекового мікроклімату через візуалізацію алгоритмів безпеки, рутини та заземлюючі мікропаузи. Друга умова передбачає полісенсорну адаптацію комунікативного простору за допомогою акустичного контенту, використання здорових аналізаторів та організації робочих місць півколом для безперешкодного зчитування невербальної інформації й артикуляції. Третя умова полягає у фасилітації партнерства через діалогічні та командні форми предметно-практичної діяльності. Доведено, що сучасний урок є гнучким інноваційним проєктом, який вимагає від сурдопедагога високого рівня професіоналізму та рефлексії. Зроблено висновок, що аналіз причин розбіжностей між прогнозованим і реальним рівнями розвитку дитини має базуватися не лише на дидактичних чинниках, а й на урахуванні психотравмуючих факторів середовища. Запропоновані умови мають вагоме практичне значення, оскільки дозволяють оперативно переструктурувати педагогічні задачі, запобігаючи мимовільній соціальній ізоляції та вторинній травматизації особистості.

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, міжособистісні стосунки, молодші школярі, функціональні сенсорними труднощі, слухова функція, урок, пермакриза.

Abstract. The publication reveals innovative scientific approaches to solving an urgent problem of special pedagogy related to the destructive impact of prolonged social challenges on the socialization of children with special educational needs. The purpose of the article is to provide a theoretical and methodological justification and define a complex of organizational and educational factors that ensure effective support and development of interpersonal interaction among primary school students with sensory hearing impairments within the framework of a lesson as a key form of the educational process in a special educational institution. Research methods include a systematic analysis of surdopedagogical and psychological literature, purposeful pedagogical observation of students' communicative activity, interviews with specialists, and modeling of an adaptive educational environment. The novelty of the research procedure lies in the integration of the crisis-dynamic component into the classical structure of lesson design. It was found that factors of prolonged psychosocial stress and chaotic changes in learning formats block students' communication, causing high anxiety and disorientation due to the inability to localize safety sounds.

The article is scientifically substantiated three interconnected psychological and pedagogical conditions that transform a lesson into a space of psycho-emotional stabilization and intensification of personality development are scientifically justified. The first condition covers the creation of an emotionally safe microclimate through the visualization of safety algorithms, routines, and grounding micro-pauses. The second condition provides for polysensory adaptation of the communicative space using acoustic management, the involvement of healthy analyzers, and the organization of workplaces in a semicircle for unimpeded reading of non-verbal information and articulation. The third condition consists in the facilitation of partnership through dialogic and team forms of subject-practical activity. It is proved that a modern lesson is a flexible innovative project that requires a high level of professionalism and reflection from a surdopedagogue. Conclusions. It is concluded that the analysis of the reasons for the discrepancies between the predicted and real levels of a child's development should be based not only on didactic factors but also on taking into account the psychotraumatic factors of the environment. The proposed conditions are of significant practical value, as they allow for the timely restructuring of pedagogical tasks, preventing involuntary social isolation and secondary traumatization of the personality.

Key words: psychological and pedagogical conditions, interpersonal relationships, younger schoolchildren, functional sensory difficulties, auditory function, lesson, permacrisis.

Актуальність дослідження. Сучасний соціальний та освітній простір України тривалий час перебуває у стані пермакризи – безперервного, нашарованого ланцюга системних викликів (пандемія, воєнний стан, безпекові загрози, тривалий психосоціальний стрес, особистісні травми), що докорінно трансформували умови життєдіяльності та навчання всіх учасників освітнього процесу. Особливої гостроти ця проблема набуває у контексті організації

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

міжособистісної взаємодії в процесі навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Побудова конструктивних міжособистісних стосунків між дорослим і учнем є фундаментальною основою соціалізації дитини, проте в умовах пермакризи цей процес зазнає деструктивного впливу, вимагаючи пошуку та теоретико-експериментального обґрунтування нових психолого-педагогічних умов підтримки вразливих категорій учнів.

Критичного значення пермакризи набуває для дітей із порушеннями слуху. Для молодших школярів із функціональними сенсорними труднощами слухової функції пермакриза виступає потужним дестабілізуючим чинником, що підсилює їхню соціально-психологічну вразливість.

По-перше, фактор постійного стресу та безпекових загроз (звуки сирен, вибухи, вимушені спуски в укриття) провокує у дітей із порушеннями слуху високий рівень тривожності і дезорієнтації. Обмеженість слухового сприймання заважає їм чітко локалізувати джерело небезпеки за звуковими маркерами, що посилює відчуття безпорадності та блокує їхню комунікативну активність. Психічна енергія учня витрачається на самозахист та адаптацію до загрози, а не на побудову стосунків із однолітками, з дорослими.

По-друге, вимушена дихотомія освітнього простору (постійні та хаотичні зміни форматів навчання з офлайн на онлайн і навпаки) фактично руйнує традиційні канали міжособистісної взаємодії. Опосередковане комп’ютерними екранами дистанційне навчання є бар’єром для дітей з сенсорними труднощами, зумовленими слуховою функцією. Воно нівелює можливість зчитувати невербальну інформацію, міміку, артикуляцію та пантоміміку співрозмовників, що є життєво необхідним для цієї нозології. Навіть під час очного навчання в укриттях чи за умов акустичного шуму комунікація цих дітей деформується.

Саме молодший шкільний вік є сензитивним періодом для переходу від ситуативно-ділового до стійкого позаситуативного, особистісного спілкування. У цьому віці відбувається зміна провідної діяльності на навчальну, у межах якої закладається фундамент колективних взаємин, формуються перші усвідомлені дружні відносини, ціннісні орієнтації та навички командної взаємодії. Своєчасне забезпечення сприятливих психолого-педагогічних умов у цей період є

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

превентивним заходом проти дезадаптації та вторинної травматизації особистості. Якщо міжособистісні стосунки дитини з порушеннями слуху не будуть підтримані в початковій школі, у підлітковому віці це трансформується у глибокі деструкції емоційно-вольової сфери, депресивні стани та стійкі комунікативні бар'єри.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць у галузі сурдопедагогіки та спеціальної психології свідчить про наявність значного теоретичного й практичного доробку, присвяченого особливостям розвитку міжособистісної взаємодії та комунікативної сфери дітей із порушеннями слуху (О. Горлачов & О. Круглик, 2022; В. Жук, 2022; О. Круглик, 2025; С. Кульбіда, 2020; С. Литовченко, В. Литвинова, В. Засенко & О. Вовченко, 2025; К. Луцько & О. Круглик, 2021, Л. Фомічова, 2017; В. Шевченко, О. Круглик & Н. Шепеленко, 2025). Разом з тим, поза увагою науковців залишається специфіка забезпечення міжособистісних стосунків цієї категорії учнів у принципово нових соціокультурних реаліях тривалого перебування суспільства у стані пермакризи (Г. Афузова, Г. Найдьонова & В. Кротенко, 2023; О. Друзь, Л. Родченко, Л. Руденко, І. Семенець-Орлова & О. Вельган, 2023; та ін).

На сьогодні залишаються недостатньо вивченими такі аспекти означеної проблеми як, по-перше, специфіка подвійної деструкції комунікативного простору, а саме: одночасний вплив високого психоемоційного стресу (безпекові загрози) та постійна зміна форматів навчання (дихотомія онлайн/офлайн) деформують структуру взаємин молодших школярів зі слуховими труднощами як з однолітками, так і з дорослими. По-друге, слід визначити чинники подолання вторинної травматизації. У науковій літературі не повною мірою розкрито превентивний потенціал міжособистісних стосунків як чинника мінімізації особистісних травм та дезорієнтації учнів у критичних умовах в процесі навчання. І, останнє, комплексність психолого-педагогічних умов супроводу. Наявні педагогічні й психологічні стратегії переважно орієнтовані на стабільне освітнє середовище та не враховують необхідності оперативного моделювання гнучких психолого-педагогічних умов, здатних забезпечити емоційну безпеку,

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

адаптацію каналів комунікації та подолання бар'єрів ізоляції в умовах тривалої нестабільності.

Отже, об'єктивна потреба у подоланні суперечності між зростаючим деструктивним впливом пермакризи на соціалізацію учнів та дефіцитом відповідного науково-методичного інструментарію в початковій ланці освіти зумовлює необхідність нашого дослідження.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та визначити практично дієвий комплекс психолого-педагогічних умов, що забезпечують ефективний розвиток і підтримку міжособистісних стосунків молодших школярів із функціональними сенсорними труднощами слухової функції в межах уроку як основної форми організації навчального процесу в спеціальній школі в реаліях тривалого періоду пермакризи.

Методи дослідження – для реалізації мети дослідження було використано комплекс теоретичних методів (аналіз, синтез, систематизація сурдопедагогічної та психологічної літератури) для обґрунтування структури умов, а також емпіричних методів (цілеспрямоване психолого-педагогічне спостереження за міжособистісною взаємодією на уроках, бесіди з учнями, їхніми батьками та сурдопедагогами, аналіз комунікативних бар'єрів у кризових ситуаціях).

Результати дослідження. Сучасний заклад освіти для дітей з порушеннями слуху має на меті підготувати покоління до самостійного життя, обрання професії відповідно до задумів та нахилів. Забезпечення вказаного підходу вимагає науково вибудуваного освітнього процесу, в структурі якого відбувається сурдопедагогічна корекційна робота на компенсаторних основах, тобто задіяність умов, які б в повній мірі використовували б здорові аналізатори. В такій складній відновлюваній системі основною структурною одиницею впливу на розвиток глухої або слабочуючої дитини залишається урок. Саме урок виступає тією базовою формою, у межах якої мають реалізовуватися психолого-педагогічні умови для оптимізації стосунків між учнями та дорослими.

В рамках означеної проблеми нами окреслені напрями дослідження. Одним з основних напрямів сучасності є розуміння трансформації уроку в умовах пермакризи. Відсутні на сьогодні цілісні дослідження того, як специфічна

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

структура уроку в спеціальному закладі освіти має адаптуватися до умов тривалого психосоціального стресу (безпекові загрози, тривоги, страхи) та хаотичної зміни форматів (онлайн/офлайн), аби залишатися безпечним простором для міжособистісної взаємодії. Надалі слід зосередитися на компенсаторному потенціалі уроку для подолання комунікативних бар'єрів учнів з порушеннями слуху. В дослідженнях не повною мірою визначено, як саме на уроці через задіяність здорових аналізаторів (візуалізація, інтерактивні технології) забезпечити міжособистісні стосунки молодших школярів та мінімізувати ризики їхньої соціальної ізоляції. І, найголовніше, виокремити гнучкі психолого-педагогічні умови забезпечення міжособистісної взаємодії учень-учень та учень-вчитель. Наявні методичні моделі проведення уроків орієнтовані на стабільне середовище й не завжди враховують алгоритмів швидкого реагування педагога для подолання дезорієнтації та особистісних травм учнів безпосередньо під час навчального заняття в кризовий період.

Забезпечення міжособистісних стосунків молодших школярів із функціональними сенсорними труднощами слухової функції під час пермакризи вимагає трансформації класичного уроку в гнучкий, безпечний соціокультурний простір. На основі компенсаторного підходу нами було визначено та теоретично обґрунтовано комплекс із трьох взаємопов'язаних психолого-педагогічних умов, що мають системно реалізовуватися в структурі уроку. Розглянемо їх більш детально.

Першою такою умовою є створення емоційно-безпекового та «заземлюючого» мікроклімату на уроці. В умовах тривалого психосоціального стресу та особистісних травм першочерговим завданням уроку є зняття високого рівня тривожності та дезорієнтації учнів з порушеннями слуху. Психолого-педагогічний супровід за цієї умови передбачає візуалізацію алгоритмів безпеки, ритуалізацію початку та завершення уроку, впровадження мікропауз для психоемоційного розвантаження. Оскільки діти з порушеннями слуху дезорієнтуються через неможливість чітко локалізувати звуки небезпеки (сирени, вибухи), на початку уроку або при зміні локації (перехід в укриття) сурдопедагог застосовує чіткі візуальні маркери, жести та сигнальні схеми дій. Це повертає

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

дитині відчуття контролю. Запровадження постійних інтерактивних привітань (наприклад, невербальних «екранів емоцій», жестових або дактильних хвилинок взаємопідтримки) знижує комунікативні бар'єри та налаштовує на міжособистісний контакт «дорослий – учень» і «учень – учень». Включення в структуру уроку елементів телесно-орієнтованої терапії та дихальних вправ, адаптованих для глухих і слабочуючих дітей, що допомагає утилізувати стрес і вивільнити психічну енергію для спілкування.

Другою умовою є полісенсорна та компенсаторна адаптація комунікативного простору уроку. Ця умова безпосередньо спирається на задіяність здорових аналізаторів (зорового, тактильно-кінестетичного) для повномасштабного моделювання стосунків під час навчання. Вона включає в себе оптимізацію побудови уроку для невербального зчитування, мультимедійне та візуальне дублювання інформації з відповідними Е-додатками, обов'язковий акустичний контент. Організація робочих місць півколом («круглий стіл»), що є критично важливим для забезпечення прямого зорового контакту між усіма учнями. Це дає змогу безперешкодно не тільки організовувати оптимально візуально процес сприймання навчального матеріалу, а й зчитувати міміку, артикуляцію та пантоміміку однолітків, повністю компенсуючи бар'єри екранів, що виникали під час онлайн-дихотомії. Використання інтерактивних дошок, інфографіки, предметно-практичних моделей дозволяє навчальний матеріал максимально унаочнити. Дитина не відчуває ізоляції через недочуте слово вчителя чи однокласника, що стимулює її до активного обговорення завдань. Організація простору уроку (особливо в умовах вимушеного перебування в укриттях) із мінімізацією стороннього ехо та реверберації, які викривлюють роботу слухових апаратів та кохлеарних імплантів і провокують дитину на замикання в собі.

Третя умова – фасилітація партнерської взаємодії через діалогічні та командні форми роботи. Урок у спеціальному закладі освіти має відійти від авторитарного трансляторства знань на користь медіаторства стосунків. Умова реалізується через механізми моделювання ситуацій успіху в мікрогрупах, діалогізацію навчання, формування навичок емпатії та взаємодопомоги. Поділ

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

сурдопедагогом класу на змішані пари або трійки для виконання коротких предметно-практичних чи корекційних завдань. Розподіл на ролі відбувається таким чином, щоб дитина зі слуховими труднощами могла проявити свої сильні сторони (наприклад, високий рівень розвитку зорового гнозису чи малювання), що підвищує її статус у колективі. Використання спеціальних методів сурдодидактики (наприклад, методів паралельного читання учня з вчителем, спільного складання діалогів-імпровізацій, взаємоперевірки), де вчитель виступає не контролером, а активним партнером, фасилітатором комунікації. Навмисне введення в сюжет уроків елементів взаємовиручки (наприклад, завдання «допоможи другу налаштувати прилад» або «поясни жест»), що нівелює егоцентричні тенденції, викликані травматизацією, та будує стійкі дружні відносини.

Виходячи з фундаментальної значимості уроку як основної форми навчання та корекції, розглянемо основні характеристики уроку на сучасному етапі розвитку сурдопедагогічної та сурдопсихологічної науки в контексті визначених нами умов.

Специфікою уроку в школі для глухих та слабочуючих дітей є те, що схожих уроків в одному класі та з одного предмета бути не може. Такий стан безпосередньо пов’язаний зі значними міжіндивідуальними відмінностями, притаманними кожному дитячому колективу за ознаками рівня збереженості слуху, розвитку мовлення, характером слухопротезування та часом його первинного проведення, індивідуальним досвідом, розвитком когнітивних процесів, мотивацією до діяльності. Саме тому діяльність сурдопедагога традиційно розглядається як діяльність проектування (Л. Фомічова). Першим фахівцем в Україні, який глибоко обґрунтував та тлумачив даний підхід у психологічній науці, був видатний дослідник Є. Машбиць.

Стосовно проектування навчання у сурдопедагогіці (Л. Фомічова, 2017) виділено такі базові компоненти:

- актуальний та найближчий розвиток дітей, який є вихідним у розробці сурдопедагогом логічної послідовності навчальної мети;

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

- забезпеченість у цій послідовності необхідною кількістю адекватних завдань, які надаються дитині;
- порівняння рівня прогнозованого розвитку дитини та реального рівня після здійснення впливу сурдопедагога на розвиток дитини з порушеннями слуху;
- розробка подальших кроків, виходячи з діагностованого рівня розвитку дитини.

Вищеназваний комплекс, на думку Л. Фомічової (2017), у сурдопедагогіці й є проєктом навчання з метою інтенсифікації розвитку особистості. Тому, урок слід розглядати як засіб реалізації проєкту навчання, в якому можуть формуватися міжособистісні стосунки молодших школярів із функціональними сенсорними труднощами слухової функції навіть під час пермакризи.

Окрім того, проєкт як наукова категорія несе в собі специфічні ознаки. Перш за все це стосується такої фундаментальної характеристики, як утворення нового. Саме тому, що проєкт має об’єктивно новий конструкт, педагогічна діяльність сурдопедагога розглядається як професіоналізм найвищого рівня. Сурдопедагога у цьому контексті можна метафорично порівняти з архітектором: подібно до того, як архітектор з однакових базових складників здійснює унікальний проєкт будівлі, сурдопедагог щоразу створює неповторний навчальний конструкт для конкретного дитячого колективу.

У структуру такого проєкту обов’язково закладаються так звані педагогічні задачі, до яких входять:

1.Вихідний, прогнозований та реальний рівні розвитку дитини.

2.Логічна послідовність навчальної мети, яка виступає основою для розробки сурдопедагогом етапів уроку.

3.Необхідна кількість адекватних корекційно-розвиткових завдань, які надаються дитині та втілюють зазначену послідовність.

4.Порівняння рівня прогнозованого розвитку дитини та реального рівня після здійснення цілеспрямованого впливу сурдопедагога з метою розробки подальших кроків.

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

Вищеназваний комплекс у сурдопедагогіці й є проєктом навчання з метою інтенсифікації розвитку особистості.

Співвіднесення класичного розуміння проєктування уроку за Є. Машбицем та Л. Фомічовою із запропонованими нами психолого-педагогічними умовами дозволяє стверджувати, що в реаліях пермакризи архітектура «проєкту уроку» має зазнати суттєвої трансформації. Якщо раніше сурдопедагог проєктував урок переважно на основі дидактичних та сурдотехнічних критеріїв (рівень слуху, мовленнєвий розвиток дитини), то сьогодні у структуру проєктування необхідно впровадити кризисно-динамічний та психотравматологічний компоненти.

Пермакриза додала до відомої матриці міжособистісних відмінностей нові екстремальні змінні: рівень особистісної травматизації дитини, ступінь її дезорієнтації під час тривог, тривалість перебування в ізоляції через онлайн-навчання. Відтак «утворення нового» на уроці тепер полягає не лише у досягненні академічних цілей, а й у створенні нового, безпечного комунікативного простору безпосередньо в моменті уроку. Педагогічні задачі тепер мають включати моніторинг емоційного стану учня та його готовності до міжособистісного контакту на кожному конкретному етапі навчального заняття.

Визначені нами умови (емоційна безпека, полісенсорна адаптація та фасилітація взаємодії) виступають тими гнучкими інструментами, які дозволяють сурдопедагогу оперативно переструктурувати та реалізувати педагогічні задачі безпосередньо під час уроку (наприклад, у разі раптового повітряного стресу чи зміни формату взаємодії), забезпечуючи збереження міжособистісних зв’язків «дорослий – учень» та «учень – учень» як головної передумови успішної соціалізації та інтенсифікації розвитку дитини в кризовий період.

Тобто у контексті окресленого проєктування навчального конструкту та розв’язання педагогічних задач, реалії пермакризи висувають нові, екстремальні вимоги до професіоналізму сурдопедагога-новатора. Традиційна матриця педагогічної задачі, яка базується на вихідному, прогнозованому та реальному рівнях розвитку дитини, в сучасних умовах доповнюється деструктивними

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

кризовими чинниками: особистісними травмами, високим рівнем тривожності та тривалою дезорієнтацією учнів.

Наступною ознакою є рівень розвитку учня з порушеннями слуху, тобто три його різновиди: 1) рівень, на якому учень/учениця працює зараз сам/сама; рівень, на якому учень/учениця працює разом з сурдопедагогом; 2) внаслідок реалізації логічної низки завдань відповідно декільком навчальним цілям (навчальна мета) сурдопедагог має прогнозувати, якого саме рівня він очікує в учня/учениці; 3) який рівень в учня/учениці після впливу виявився реальним. Останньою ознакою проєкту є професійна рефлексія, коли сурдопедагог здійснює спочатку порівняння між прогнозованим та реальним рівнем, потім аналізує правильність й логіку цілей та завдань і, нарешті, розробляє новий проєкт на основі уточнених цілей, які базуються на реальному рівні розвитку дитини. Тобто фактично сурдопедагог має точно розуміти та формулювати вихідні дані та причини того, що саме на актуальному рівні розвитку дитини не дозволило їй виконати всі завдання проєкту уроку.

У соціокультурних та безпекових реаліях пермакризи окреслена трирівнева структура оцінки розвитку учня/учениці та наступна професійна рефлексія набувають особливої специфіки.

По-перше, рівень, на якому учень/учениця здатна працювати самостійно, в умовах тривалого психосоціального стресу та особистісних травм може суттєво знижуватися порівняно з докризовим періодом через хронічне виснаження психічної енергії. Водночас рівень спільної роботи із сурдопедагогом стає вирішальним, оскільки вчитель тепер виступає не лише транслятором знань чи медіатором сурдокорекційного процесу, а й ключовою фігурою психоемоційної підтримки.

По-друге, впровадження запропонованих нами психолого-педагогічних умов (емоційна безпека, полісенсорна та комунікативна адаптація, фасилітація партнерства) є тим необхідним підґрунтям, яке дозволяє сурдопедагогу точно спрогнозувати та змоделювати очікуваний рівень розвитку молодшого школяра. Забезпечуючи стабільний зоровий контакт (через розташування робочих місць півколом), візуалізацію безпекових алгоритмів, жестів та командну взаємодію на

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

уроці, ми нівелюємо негативний вплив факторів дезорієнтації та комунікативних бар'єрів.

По-третє, етап професійної рефлексії та аналіз причин розбіжностей між прогнозованим і реальним рівнем розвитку дитини в умовах пермакризи вимагає від сурдопедагога розширення діагностичного фокусу. Коли сурдопедагог з'ясовує, які саме причини не дозволили учню/учениці з труднощами слухової функції виконати всі завдання проєкту уроку, він має враховувати не лише суто сурдодидактичні чинники (наприклад, складність мовленнєвого матеріалу чи налаштування слухових апаратів), а й актуальний психотравмуючий контекст (недосипання через нічні тривоги, рівень тривожності безпосередньо під час навчального заняття, наслідки тривалої соціальної ізоляції).

Тільки через таку глибоку професійну рефлексію, яка поєднує компенсаторні основи сурдопедагогіки із кризовою психологією, стає можливим проєктування нового, адаптованого навчального конструкту уроку на основі уточнених цілей, що гарантує інтенсифікацію розвитку особистості та успішне забезпечення міжособистісних стосунків молодших школярів у дестабілізованому освітньому середовищі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тривала пермакриза виступає потужним дестабілізуючим чинником для молодших школярів із функціональними сенсорними труднощами слухової функції, оскільки постійний психосоціальний стрес та дихотомія освітнього простору (онлайн/офлайн) блокують їхню комунікативну активність, підсилюють тривожність та руйнують стабільні канали міжособистісної взаємодії.

Нами визначено, що в складній системі корекційно-розвиткового впливу в закладі освіти провідною структурною одиницею забезпечення міжособистісних стосунків залишається урок. Сучасний урок розглядається як унікальний навчальний конструкт, що проєктується сурдопедагогом на компенсаторних основах із максимальним залученням здорових аналізаторів учнів.

Наше дослідження науково обґрунтувало комплекс психолого-педагогічних умов забезпечення міжособистісних стосунків учнів на уроці під час пермакризи, що охоплює: створення емоційно-безпекового та

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

«заземлюючого» мікроклімату; полісенсорну адаптацію комунікативного простору (архітектура робочих місць півколом, візуальне дозування інформації, акустичний контент); фасилітацію партнерської взаємодії через діалогічні та командні форми роботи.

Результати доводять, що впровадження визначених умов дозволяє сурдопедагогу гнучко модернізувати педагогічні задачі в структурі уроку, трансформуючи його на простір безпеки та превенції вторинної травматизації особистості молодшого школяра.

В умовах пермакризи архітектура уроку як унікального навчального конструкту вимагає від сурдопедагога високого рівня професіоналізму та здатності до динамічного перепроєктування педагогічних задач. Своєчасне впровадження кризисно-динамічного компонента у структуру уроку забезпечує «утворення нового» безпечного соціокультурного та комунікативного простору безпосередньо під час навчального заняття.

Нами доведено необхідність урахування сурдопедагогом специфіки трьох різновидів рівнів розвитку дитини (актуального самостійного, рівня спільної роботи з педагогом та прогнозованого очікуваного) крізь призму кризових соціокультурних чинників. Упровадження визначених психолого-педагогічних умов виступає стабілізаційним та компенсаторним чинником, який дозволяє дитині з порушеннями слуху ефективно мобілізувати психічну енергію, подолати комунікативну дезорієнтацію та досягти прогнозованого реального рівня розвитку в міжособистісній взаємодії.

Особливу роль необхідно надати професійній рефлексії сурдопедагога як завершальній ознаки проєктування уроку в кризовий період. Специфіка цієї рефлексії полягає в обов’язковому аналізі не лише сурдодидактичних параметрів навчання, а й глибинних психотравмуючих причин і вихідних даних (наслідки хронічного стресу, ізоляції, безпекових загроз), що вплинули на реальний рівень розвитку дитини. Це дозволяє здійснювати точне подальше моделювання гнучких навчальних конструктів на основі уточнених цілей для інтенсифікації соціалізації молодших школярів.

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

Окреслена у статті проблематика не вичерпує всіх аспектів забезпечення міжособистісних стосунків молодших школярів із функціональними сенсорними труднощами слухової функції під час пермакризи й відкриває нові напрями для науково-пошукової діяльності. Спираючись на отримані результати, перспективними для подальших досліджень вбачаються такі вектори: розробка цифрових асистентів та інноваційних платформ для дистанційного супроводу; створення діагностичного інструментарію для професійної рефлексії сурдопедагога; дослідження тристоронньої взаємодії «сурдопедагог – учень – батьки»; адаптація архітектури безпекових просторів (укриттів) закладів освіти для дітей з порушеннями слуху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Круглик, О., & Горлачов, О. (2022). Особливості сприймання і використання усного та міміко-жестового мовлення в процесі ідентифікації осіб з порушеннями слуху. *Актуальні питання гуманітарних наук*, *56*(2), 168–175. https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-2-26

2. Жук, В. (2022). Організаційно-змістові засади розвитку слухового сприймання та формування мовлення дітей з кохлеарними імплантами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, *1*(21), 22–41. https://doi.org/10.33189/epsn.v1i21.210

3. Круглик, О. (2025). Методологічні підходи та освітні протиріччя в розвитку міжособистісних стосунків дітей з порушеннями слуху. *Науковий часопис [Український державний університет імені М. П. Драгоманова]. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, (48), 88–94. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2025_48_15

4. Кульбіда, С. (2020). Формування знань, умінь і навичок при вивченні речення як основи мовних і мовленнєвих компетенцій третьокласників з порушеннями слуху (Н 90). В *Учні початкових класів із порушеннями слуху: навчання та розвиток: навчально-методичний посібник*. Ранок «Кенгуру». https://lib.imzo.gov.ua/

5. Литовченко, С., Литвинова, В., Засенко, В., & Вовченко, О. (2025). *Сучасні технології реалізації змісту освіти дітей з порушеннями слуху в умовах кризових ситуацій: навчально-методичний посібник*. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. https://ispukr.org.ua/?p=14531

6. Луцько, К., & Круглик, О. (2021). Інтелектуально-комунікативний розвиток дитини з особливими освітніми потребами в технологіях научіння. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, *5*(41), 18–26. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40118/

7. Фомічова, Л. (2017). Психолого-педагогічні умови реалізації уроку в спеціальних закладах освіти для дітей з вадами слуху. В Л. Фомічова (Ред.), *Актуальні питання сурдопедагогіки: зб. наук. праць* (с. 4–17). Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

8. Шевченко, В., Круглик, О., & Шепеленко, Н. (2025). *Сурдопедагогічна реабілітація глухих дітей і дорослих із системами імплантаційного слухопротезування: поради фахівцям та батькам: методичний посібник*. ТОВ «Юрка Любченка». https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734352/1/gluhi_posibnik_print.pdf.

9. Афузова, Г., Найдьонова, Г., & Кротенко, В. (2023). Резильєнтність як чинник збереження психічного здоров'я в умовах воєнного стану. *Габітус*, 100–104. https://habitus.od.ua/journals/2023/53-2023/16.pdf

10. Друзь, О., Родченко, Л., Руденко, Л., Семенець-Орлова, І., & Вельган, О. (2023). Взаємозв'язок психологічної стійкості та індикаторів особистісного розвитку. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, (5), 5–11. https://doi.org/10.32689/maup.psych.2023.5.1

11. Машбиць, Ю. (2001). Психологічні механізми навчання: теоретико-методологічні засади. В *Теорія і технологія проектування навчальних систем: зб. наук. праць*, (2), 3–15.

REFERENCES

1. Kruhlyk, O., & Horlachov, O. (2022). Osoblyvosti spryimannia i vykorystannia usnoho ta mimiko-zhestovoho movlennia v protsesi identyfikatsii osib z porushenniamy slukhu [Features of the perception and use of oral and mimic-gesture speech in the process of identifying people with hearing impairments]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 56(2), 168–175. https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-2-26 [in Ukrainian].

2. Zhuk, V. (2022). Organizacijno-zmistovi zasady rozvytku slukhovho spryimannia ta formuvannia movlennia ditei z kokhlearnymy implantamy [Organizational and content principles of the development of auditory perception and formation of speech in children with cochlear implants]. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy, 1(21), 22–41. https://doi.org/10.33189/epsn.v1i21.210 [in Ukrainian].

3. Kruhlyk, O. (2025). Metodolohichni pidkhody ta osvitni protyrichchia v rozvytku mizhosobystisnykh stosunkiv ditei z porushenniamy slukhu [Methodological approaches and educational contradictions in the development of interpersonal relationships of children with hearing impairments]. Naukovyi chasopys [Ukrainskyi derzhavnyi universytet imeni M. P. Drahomanova]. Seriia 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia, (48), 88–94. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2025_48_15 [in Ukrainian].

4. Kulbida, S. (2020). Formuvannia znan, umin i navychok pry vyvchenni rechennia yak osnovy movnykh i movlennievykh kompetentsii tretioklasnykiv z porushenniamy slukhu (N 90) [Formation of knowledge, skills and abilities in the study of sentences as the basis of language and speech competencies of third graders with hearing impairments (H 90)]. In Uchni pochatkovykh klasiv iz porushenniamy slukhu: navchannia ta rozvytok: navchalno-metodychnyi posibnyk [Primary school students with hearing impairments: learning and development: educational and methodical manual]. Ranok "Kenhuru". https://lib.imzo.gov.ua/ [in Ukrainian].

5. Lytovchenko, S., Lytvynova, V., Zasenko, V., & Vovchenko, O. (2025). Suchasni tekhnolohii realizatsii zmistu osvity ditei z porushenniamy slukhu v umovakh kryzovykh sytuatsii: navchalno-metodychnyi posibnyk [Modern technologies of implementation of the content of education of children with

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.355; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-03-27

hearing impairments in the conditions of crisis situations: educational and methodical manual]. Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy. https://ispukr.org.ua/?p=14531 [in Ukrainian].

6. Lutsko, K., & Kruhlyk, O. (2021). Intelektualno-komunikatyvnyi rozvytok dytyny z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v tekhnolohiiakh nauchinnia [Intellectual and communicative development of a child with special educational needs in learning technologies]. KELM (Knowledge, Education, Law, Management), 5(41), 18–26. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40118/ [in Ukrainian].

7. Fomichova, L. (2017). Psykholoho-pedahohichni umovyi realizatsii uroku v spetsialnykh zakladakh osvity dlia ditei z vadamy slukhu [Psychological and pedagogical conditions of lesson implementation in special educational institutions for children with hearing impairments]. In L. Fomichova (Ed.), Aktualni pytannia surdopedahohiky: zb. nauk. prats [Actual issues of deaf education: collection of scientific works] (pp. 4–17). Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].

8. Shevchenko, V., Kruhlyk, O., & Shepelenko, N. (2025). Surdopedahohichna reabilitatsiia hlukhikh ditei i doroslykh iz systemamy implantatsiinoho slukhoprotezuvannia: porady fakhivtsiam ta batkam: metodychnyi posibnyk [Deaf educational rehabilitation of deaf children and adults with implantable hearing care systems: advice to specialists and parents: methodical manual]. TOV "Yurka Liubchenka". https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734352/1/gluhi_posibnik_print.pdf [in Ukrainian].

9. Afuzova, H., Naidonova, H., & Krotenko, V. (2023). Rezylientnist yak chynnyk zberezhennia psykhichnoho zdorov'ia v umovakh voiennoho stanu [Resilience as a factor of mental health maintenance under martial law]. Habitus, (53), 100–104. https://habitus.od.ua/journals/2023/53-2023/16.pdf [in Ukrainian].

10. Druzi, O., Rodchenko, L., Rudenko, L., Semenets-Orlova, I., & Velhan, O. (2023). Vzaiemozviazok psykhichnoi stiikosti ta indykatoriv osobystisnoho rozvytku [Interconnection of psychological stability and indicators of personal development]. Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia, 5(61), 5–11. https://doi.org/10.32689/maup.psych.2023.5.1 [in Ukrainian].

11. Mashbyts, Yu. (2001). Psykholohichni mekhanizmy navchannia: teoretyko-metodolohichni zasady [Psychological mechanisms of learning: theoretical and methodological principles]. In Teoriia i tekhnolohiia proektuvannia navchalnykh system: zb. nauk. prats [Theory and technology of educational systems design: collection of scientific works], (2), 3–15. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 27.03.2026

Прорецензовано 28.04.26

Схвалено до друку 14.05.2026

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).